

Тетяна БЕЛІМОВА, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-7094-8460

e-mail: belimova.tetiana@knu.ua

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОЕТИЧНА ВІЗІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ВІД ШЕВЧЕНКА ДО СУЧАСНОСТІ

Вступ. *Поетичне мистецтво здатне не лише чинити опір, формуючи власні наративи у протидії імперським, а й фіксувати головні історичні події, виконувати акумулятивну функцію та зберігати розрізнені фрагменти культурної пам'яті. Тарас Шевченко – митець, котрий першим указав на ворога – російський імперіалізм, окреслив головні координати народного супротиву. Сучасні українські поети розширили та доповнили художню парадигму, народжену Шевченковим словом.*

Методи. *У поданій статті було застосовано методи пост-колоніальних студій, студій пам'яті та студій травми.*

Результати. *У студії було окреслено головні наративи Шевченкового поетичного світу, що стали вибухово відірними стосовно колоніального стирання, цілеспрямовано впроваджуваного в Україні російською імперією. Шевченкові поетичні тексти оприявнили культурну пам'ять українського народу, вказали на непроминальні події в минулому. Поет підніс образ захисника-оборонця рідної землі, обезсмертивши імена багатьох українських героїв; відтак активізував поняття фами, пам'ятнику у слові тим, хто поклав життя у боротьбі за волю Батьківщини. У горнилі Шевченкового слова народилися імперативи, суть і значення яких із кожним поколінням українців лише посилювалися. Сучасні українські поети в умовах новітнього етапу антиколоніальної боротьби продовжили та розширили парадигму опору московитським загарбникам. На прикладі поетичних текстів В. Амеліної, І. Астапенка, Л. Горової, Г. Крук, А. Малігон, Н. Слободянюк та ін. спостережено розширення питома Шевченківського образу захисника рідної землі шляхом гендерного розширення, коли на захист України стало й жіноцтво; також завважено й інші трансформації традиційного уявлення про українського воїна-оборонця. Проаналізовано сучасні поезії, породжені*

російсько-українською війною, які зафіксували невідомі до того в українській літературі травматичні стани пережиття військових дій, окреслили комплекс Уцілілого. Серед невідомих раніше тем і образів, що їх було спостережено, – вимушене переміщення, загалом зображення українських біженців, яким вдалося виїхати з окупованих територій.

Висновки. Шевченків поетичний світ окреслив головні засади українського протистояння імперській політиці, зафіксував культурну пам'ять українців і започаткував своєрідний архів, де фама, пошана героїв, що поклали життя у боротьбі із загарбниками, посідає одне з центральних місць. Новітня російсько-українська війна спровокувала небачений супротив українського народу, що повною мірою відобразився в мистецтві, зокрема в поезії, продовжив і розширив Шевченкову, зосібна закладені в ній уявлення про оборонця рідної землі та ворога, що прийшов її спалюжити.

Ключові слова: імперія, колоніальна травма, опір, анти-колоніальний дискурс, російсько-українська війна.

Вступ

Україна в антиклоніальній боротьбі понад триста років. У гострих періодах протидії колоніальному стиранню (Достлева, 2023) наша Батьківщина воювала з російською імперією в різних її державних формаціях на полі бою. Російсько-українська війна має певну історичну тяглість і нині знову у своїй активній фазі. За своєю суттю збройне протистояння російській імперії, що веде Україна упродовж століть, є справедливим (згідно з концепцією *справедливої війни*, обґрунтованої Св. Августином та Св. Фомою Аквінським, коли санкція на вбивства можлива, аби припинити вбивства). Ідеться про відстоювання права на життя та власну ідентичність, непорушність кордонів та цілісність територій, що належать українському народу, а в останньому часі й про активну протидію геноциду, урбациду та екоциду. Мистецька рефлексія на такий мілітарний, ледь не перманентний стан українського народу, відобразилася в багатьох художніх практиках, чільне місце серед яких посідає поезія. Тарас Шевченко – митець, котрий першим указав на ворога – російський імперіалізм, що заповзвся поглинути Україну, привласнити її територію і духовну та матеріальну

спадщину, а її народ піддати агресивній, примусовій русифікації. Задовго до окреслення та вивчення проблеми колоніального захоплення сусідніх націй, послідовно здійснюваного спершу російським царатом, пізніше – Радянським Союзом, поет інтуїтивно відчув підневільний статус України, указав на поневолювача та зафіксував пов'язані з цим головні фрагменти національного архіву, які існували на рівні колективної пам'яті.

Мета статті полягає у студіях поетичних текстів Тараса Шевченка та сучасних українських письменників (зосібна йдеться про творчість В. Амеліної, І. Астапенка, Л. Горової, Г. Крук, А. Малігон, Н. Слободянюк та ін.), які відображають головні моменти російсько-української війни (образ ворога, духовна та фізична протидія українського народу колоніальному стиранню та новітній окупації, фіксація колоніальної травми та пережиття катастрофічного досвіду війни тощо).

Огляд літератури. Культурна пам'ять нагадує, по-суті, безперервний процес видобування із колективного умовного схрону значимих фрагментів минулого й перетворення їх на певні "точки фіксації" (Assman, 2008), які своєю чергою оприявнюються в текстах, зображеннях, ритуалах та творять поле стабільності для народу, уможливають його самопізнання та самопрезентацію (Ассман, 2014). Із такого погляду, Тарас Шевченко став першим митцем, який окреслив межі національного архіву, фактично створив поетичну мапу пам'яті українського народу; сучасні митці фіксують меморіальні колективні кластери зараз, у режимі "наживо" творять новий культурний відбиток України, трагічно спотворений російським повномасштабним вторгненням. Ідеться про нову фазу антиколоніальної боротьби та героїчний спротив українського народу фізичному та ментальному знищенню.

Розуміння колоніалізму, зокрема, російської його форми, іще не усталене, адже багато присутніх проблем лишаються не розв'язаними. Е. Томпсон у своїй основоположній праці "Трубадури імперії: російська література і колоніалізм" слушно зауважує: "У західному світі постколоніалізм асоціюється перш за все з проблемами расизму, заморськими завоюваннями, тому на Російську імперію, що вела експансіоністську політику стосовно найближчих сусідів, у цьому аспекті дослідники не звертали

достатньої уваги" (Томпсон, 2006, с. 20). Питання російського колоніалізму у всіх його проявах, зосібна й коли йдеться про антигуманні військові кампанії, довгий час було винесене за дужки постколоніальних студій. Е. Томпсон фактично першою порушує це наукове "табу" та називає головні прикмети російської колоніальної експансії, а художню практику, утворену імперією означає колоніальною, такою, що стала одним із інструментів тотальної насильницької русифікації та нівелювання та знецінення національному (у нашому випадку – українського) ества. Дослідниця стверджує, що "російська література брала участь у цьому процесі, впроваджуючи на завойованих територіях наратив російської присутності і витісняючи з цих територій їхню власну історію та письменство, що мали для них важливе значення" (Томпсон, 2006, с. 21). Розвиваючи цю думку, дослідниця завважує, що війни імперії із завоювання сусідніх народів та агресивного привласнення їх територій, а також духовного, історичного та культурного спадку були не лише етапами колоніального стирання, а й водночас процесом гуртування для тих, кого намагалися знищити: "Схоже, що головну роль у формуванні національної ідентичності відігравали війни, незалежно від того, як вони закінчувалися: перемогою чи поразкою. Пам'ять про ці війни облагороджувалася, коли їх описували етнічні еліти. Такі опрацювання сприяють формуванню горизонтальної та вертикальної етнії, а отже, і почуття належності до нації, але породжені ними форми поведінки помітно різняться" (Томпсон, 2006, с. 31–32). У випадку оприявлення війни як справедливої та виправданої протидії російському колоніалізму Шевченкова поезія та тексти, що пізніше розвинулися в її річищі, фіксує головні моменти, важливі для народного самоусвідомлення. Перепроживання російської військової кампанії, руйнування духовних підвалин нації, її святинь, стирання пам'яті про героїзм і звитягу пращурів – увесь катастрофічний досвід українського народу, переплавлений у горнілі поетичних рядків, "<...> надає доступ до нового типу історичної події, до виникнення історії катастроф, що вимагає зсуву в розумінні, а також безпрецедентних дій та реакцій" (Карут, 2022, с. 14). Поезія про імперіалістичну російсько-

українську війну трансформує національну травму у своєрідний "пам'ятник" / "місце пам'яті" / "меморіал". І Шевченкову, і сучасну українську поезію із такого погляду можна розглядати як механізм, що переводить катастрофічне пережиття російського військового вторгнення, минулого і сучасного, у площину словесного проговорення. Поетичне мистецтво не лише сприяє ословесненню травми, а й ретельно занотовує окремі пам'ятні фрагменти, які поступово наповнюють сторінки національного архіву. Передусім ідеться про *фаму* – військову славу полеглих, відображену в мистецтві у трикомпонентній структурі: "<...> видатні справи, пам'ять про них і пам'ять нащадків" (Ассман, 2014, с. 45). Поняття *фами* стосується передусім пам'яті як певної структури, здатної зберігати важливу інформацію задля передачі наступним поколінням. Ідеться про національний міф, який висуває на передній план народних героїв. Це звитяжні особистості, воїни, які боронили свою Батьківщину, поклали життя за неї. *Фам* є невід'ємною частиною культурного архіву кожного народу, адже пам'ять про оборонців рідного краю, безжальних месників дбайливо зберігається, передається з покоління в покоління.

Усі наведені механізми та категорії, відображені в Шевченкових поетичних текстах, вже докладно описали українські літературознавці. Зокрема, Н. Чамата (Чамата, 2014), спираючись на думки інших дослідників (серед інших – І. Дзюба, Ю. Івакін, Ф. Пустова), цілком слушно окреслює Шевченкову оцінку імперського завоювання Кавказу в його однойменній поемі: "<...> Шевченкове сприймання та художнє осмислення подій кавказької війни цілком випадали з панівної на першу половину XIX століття у Росії літературної традиції, що ідеологічно спиралася на офіційну версію підкорення Кавказу і була зорієнтована на підтримання шовіністичного духу в російському суспільстві" (Чамата, 2014, с. 99). Дослідниця поділяє розмежування у сприйнятті імперського завоювання Кавказу тогочасною російською літературою, що його обґрунтував І. Дзюба, загалом пристає на таку думку. Ідеться про "<...> кілька ліній у розробці кавказької теми російською літературою. Ключові з них: 1) беззастережна глорифікація політики імперської експансії як

прогресивного, історично детермінованого акту (Г. Державін, В. Жуковський, М. Язиков, О. Хом'яков, Ф. Тютчев); 2) суперечливе трактування кавказьких подій, спричинене протиборством у свідомості митця великодержавницького мислення та гуманістичної і демократичної настроєності (О. Пушкін, О. Грибоедов); 3) початок публічного осуду російської військової експансії проти Кавказу, викриття загарбницької сутності колонізаційних походів (різною мірою О. Бестужев-Марлінський, О. Полежаєв, особливо М. Лермонтов, Л. Толстой)" (Чамата, 2014, с. 99). Т. Шевченко відчував набагато глибше за імперських письменників, які лише починали прозрівати, суть кавказького питання, суть царської колонізаторської політики. У той час як Україна вже понад століття перебувала в колоніальному підневільному статусі, нескорений Кавказ боровся із російськими загарбниками. Військова кампанія із завоювання Кавказу тривала з 1763 по 1864 рр. та протікала із різною інтенсивністю та наслідками для народів, що його населяли. Шевченко прозорливо та інтуїтивно відчув, що питання волі українського та грузинського, чеченського та інших кавказьких народів перебуває в одній площині, тому-то він гаряче підтримував поневолених, солідаризувався з ними, виступав від їхнього імені. Такий антиколоніальний дискурс у поезії Т. Шевченка, окрім уже наведених дослідників, був об'єктом студій Ю. Барабаша (Барабаш, 2004), П. Іванишина (Іванишин, 2008), Г. Клочка (Клочек, 1998), В. Шевчука (Шевчук, 2001) та ін.

Поетична візія нинішнього етапу російсько-української війни (2014–2022 рр.) в сучасній українській поезії вже була об'єктом дослідження українських літературознавців – Н. Герасименко (Герасименко, 2017), О. Деркачової (Деркачова, 2017), Ю. Коваліва (Ковалів, 2022), Б. Пастуха (Пастух, 2016), Я. Поліщука (Поліщук, 2016), О. Пухонської (Пухонська, 2022) та ін. Воднораз вірші, що постали після 24 лютого 2022 р., потребують подальшого дослідження. Фактично ще не були об'єктом літературознавчих студій, надто ж коли вести мову про компаративне зіставлення з поетичним світом Т. Шевченка.

Ю. Барабаша (Барабаш, 2004), П. Іванишина (Іванишин, 2008), Г. Клочка (Клочек, 1998), В. Шевчука (Шевчук, 2001).

Методи

У поданій статті застосовано методи постколоніальних студій, студій пам'яті та студій травми.

Результати

Шевченкове поетичне слово виникає тоді, коли українська нація входить у стадію тривалого колоніального стирання. У цей час, як вважає російський царат, в Україні подолано основний опір і здатність до збройної боротьби. Замість фізичного нищення відтак розгортається потужна кампанія із духовного нівелювання та агресивного переписування історичної пам'яті цілої нації. Російсько-українська війна набуває нових форм, коли українській народ піддано тотальній русифікації й фактично позбавлено права на самовираження. Єдиний шлях самозбереження – це погляд у минуле й послідовне розкопування, вивільнення себе, власне українського ества із псевдоісторичних лабетів, що їх накидає імперія. У таких умовах народ або змушений був би розчинитися у шовіністичному морі окупації, або знайти адекватну протидію колонізаторській політиці. І таке духовне опертя, і перший інтелектуальний бій російському імперіалізму дав своїм поетичним словом Т. Шевченко. Саме Шевченкова поезія воскрешає культурну пам'ять та окреслює історичне минуле України, а найголовніше, нагадує людові про його ж споконвічну звитягу, честь і доблесть, високі лицарські пориви, окреслює образ народного месника – оборонця рідної землі. Один за одним виникають вагомі твори, пов'язані з історичними реаліями та подіями (поєми "Гайдамаки", 1841; "Великий льох", 1845; вірші "Холодний Яр", 1845; "Стоїть в селі Суботові", 1845; "Розрита Могила", 1843 та ін.), які нівелюють і спростовують плекані царатом наративи (Пушкінська "Полтава", 1829 – прикметний приклад того, як імперія знеславила національного героя України, спаплюжила історію колонізованих нею ж сусідів, фактично нищачи українську фаму та перетворюючи її на карикатуру). Шевченкові поетичні імперативи, що з'являються в цей час, стають крилатими – український народ сприймає їх за власні слова. Саме такими є поетичні рядки із "Холодного Яру", адресовані псевдоісторикам, які бралися на імперський лад переписувати українське минуле, зокрема

"визначати" місце в ній гайдамаків та їхню роль у боротьбі із поневолювачами: "Брешеш, людоморе! / За святую правду-волю / Розбойник не стане, / Не розкує закований / У ваші кайдани / Народ темний, не заріже / Лукавого сина, / Не розіб'є живе серце / За свою країну" (Шевченко, 2021, с. 203).

Поет плекає образ народного месника, захисника та оборонця рідної землі, творить українську фаму – пам'ятник у слові тим, хто поклав життя за Батьківщину. Шевченкові герої – Іван Гонта та Максим Залізняк, Тарас Трясило та Іван Підкова, Северин Наливайко та Павлюга. Це ті постаті, на які український народ може взоруватися, у них також і духовне опертя для подальшої боротьби, адже обов'язково "і повіє огонь новий / З холодного яру" (Шевченко, 2021, с. 203). Не так однозначно схвально Т. Шевченко сприймає й трактує постать гетьмана Богдана Хмельницького: "Ой Богдане! / Нерозумний сину! / Подивись тепер на матір, / На свою Вкраїну, / Що, колишучи, співала / Про свою недолю, / Що, співаючи, ридала, / Виглядала волю. / Ой Богдане, Богданочку, / Якби була знала, / У колисці б задушила, / Під серцем приспала" (Шевченко, 2021, с. 125). Постать Хмельницького, з огляду на подальшу долю України, оцінено скоріше в негативному ракурсі, а рішення про військовий союз із московитами, що пізніше перетворився на колоніальне ярмо, викликає лише гнів та осуд. Воднораз поет довершує культивоване роками народне ставлення до козацтва – лицарства зброї та духу, викінчує у слові військову фаму всім оборонцям України, формує рамку сприйняття народного захисника. У Шевченковому поетичному світі остаточно кристалізується й оприявнюється філософія опору загарбникові: ким би не був окупант – польським шляхтичем чи московитським азіатом, український народ боротиметься з ним. Смерть на полі бою, у боротьбі за волю своєї Батьківщини – почесна, гідна уславлення через роки та століття, і народ зберігає у своїй пам'яті пам'ять про них. Поет бережно розкопує ці колективні спогади, обрамлює їх у власне поетичне слово, воскрешає в дивовижних за силою звучання творах та обезсмерчує для прийдешніх поколінь. Так у горнилі поетичних рядків народжується новітня українська міфологія.

Образ ворога-московита, загарбника, що послідовно впроваджує окупаційну політику, цілком виразний у художньому світі Т. Шевченка, хоча поет не завжди номінує його напряму, як, наприклад, в імперативному початку поеми "Катерина". У цьому творі поет наказує співвітчизникам: "Кохайтесь, чорнобриві, / Та не з москалями" (Шевченко, 2021, с. 23), маючи на увазі не лише фіксацію образу Чужого та заборону на стосунки із ним. Передусім ідеться про викриття поневоловача, котрий із позицій колонізатора оцінює українське жіноцтво, шукає шляхів скористатися із юності та вроди. Сьогодні можна розтлумачити такий поетичний дороговказ не лише як пряму й беззастережну інвективу, а й як застереження, адже подальший текст поеми окреслює неможливість кохання та рівноправних стосунків між колонізатором і тубілкою. Саме ця парадигма накладає на дівчину штамп ужиткової речі / тимчасового захоплення, бо вона належить до нації підкорених, унеможливує інше сприйняття та відмінний фінал. Жодних сентиментів, співчуття або милосердя тубілка не викликає в колонізатора, бо це не вкладається в парадигму, котру вже встигла виплекати імперія, і де, відповідно до опозицій, що згодом сприйматимуться за канонічні, усе, що належить до колонії включно із її народом, піддається профанації, знецінюється і протиставляється позірно істинному й лжевисокому імперському. Конфлікт колонізатора / колонізованої зримо проступає в діалогах, звичаях, ритуалах, зрештою, у самопрезентації героїв, що уособлюють два протилежні світи, котрі перебувають у стосунках підпорядкування та нав'язаної несправедливої ієрархії. По суті, ця колоніальна драма лише ілюструє те, що поет і так знає на рівні розуму та відчуває на рівні серця: Україна у підневільному стані, її народ піддається обструкції, має або асимілюватися із поневоловачами, або животіти на маргінесі із позірним збереженням національної ідентичності.

Від розвінчання романтизованого образу москаля, нав'язаного мілітарними дискурсами імперії, котра у такий спосіб глоризувала власну загарбницьку політику та намагалася надати їй сенсів, Т. Шевченко переходить до сатиричного розвінчання самої сутності царату у поемі "Сон (У всякого своя доля)" (1844). Іронічне та викривальне вістря поеми спрямоване проти самої

сутності імперії. Чітке розмежування імперського та колоніального світів відбувається на всіх рівнях, починаючи з мови, коли поет передає діалог русифікованого українця та ліричного героя, що опинилися поруч в імперській столиці ("...аж землячок, / Спасибі, признався, / З циновими гудзиками: / «Де ты здесь узявся?» / «З України». – «Так як же ти / Й говорить не вмєш / По-здешньому?» – «Ба ні, – кажу, – / Говорить умію, / Та не хочу.»" (Шевченко, 2021, с. 138) – ця макаронічна мова якнайповніше окреслює травму добровільного колоніального упокорення, коли крізь слова чужої мови проростають успадковані від батька й матері, що їх слід свідомо зрєктися), і закінчуючи зображенням колонізованого, уярмленого українського села на тлі ідилічної природи та розтлінного, ураженого імперською пихою північного міста із його убогими краєвидами. У Шевченковому визначенні "Сон" – це комедія, а отже, авторові вільно у сміховому ключі зображати задумане. Поет фактично перевертає нав'язану імперську парадигму, де все, що проголошене високим і ціннісним демаскується засобами сміху: цариця не ідеал краси і вроди, а схожа на бідолашну тварину і зовні, і за розумовими здібностями; "батюшка цар" – самодур та обмежений сатрап; "високе чиновництво" – підлабузники і блюдолизи. Моральним взірцем поруч із такими "імперськими достойниками" виступає простий український народ, затаврований згідно із колоніальними матрицями і зведений до тваринного рівня. Т. Шевченко у "Сні", спираючись не ревізію національного архіву, здійснену в інших поетичних творах, перекодовує реальність, звільняючи її від імперських міфологем. Дійсність, підсвічена сатиричними променями Шевченкового слова, постає у всій своїй убогій нищості, замаскованій "потьомкінським фасадом". Такого нищівного удару імперія поетові не пробачила...

На найвищий рівень духовного опору Т. Шевченко підноситься у своєму "Заповіті", який можна тлумачити прямим дороговказом і заклик до дії. Поет прозорливо передбачає, що "<...> Встане Україна. / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!..." (Шевченко, 2021, с. 183). Імперативи "Заповіту" звучать як прямий заклик до дії: "поховайте та вставайте / Кайдани порвіте. / І вражою злою

кров'ю / Волю окропіте" (Шевченко, 2021, с. 215). Т. Шевченко свідомий своєї місії, знає про силу свого поетичного слова та його вплив на українців, передчуває він і свій передчасний ухід, проте вважає, що жертва не буде марною, адже лише вона спроможна розбудити народ.

Неоголошена РФ повномасштабна війна в лютому 2022 р. спричинилася до небувалого піднесення українського ества, що майже миттєво породило новий поетичний дискурс. Професор київського університету Ю. Ковалів так пояснює це явище: "Потужне піднесення мобільного жанрово-родового утворення зумовлене появою після 24 лютого психотипу пасіонарія, який, живлячись історичною й етноментальною пам'яттю, мотивовано чинить історично виправданий спротив московському агресору, захищаючи свій дім, свою родину, свою землю, людську й національну гідність. Він став головним ліричним героєм сучасної поезії, серед авторів якої чимало воїнів ЗСУ, ТрО, госпітальєрів, волонтерів, а також вигнанців й очевидців всенародного випробування на межі життя і смерті завдяки героїчному чину і через страждання" (Ковалів, 2022). Поетичні тексти про війну 2022–2023 рр. постають миттєво – як своєрідна мистецька рефлексія і фіксація нової воєнної реальності. Вони засвідчують формальні та тематичні новації, відповідні сучасним реаліям, коли порівнювати їх зі зразками класичної Шевченкової поезії про російсько-українську війну, що вже набула статусу канонічної. Ідеться також і про відмінні жанрові та тематичні пласти: *окопна лірика та поетичний репортаж із фронту, біженська поезія, оповідь уцілілого / постраждалого, філософська медитація* та інші гатунки – у традиційному римуванні чи верлібрах. Найчастіше таку поезію автори розміщують у соцмережах, часом не лише самі поети, а й прості користувачі записують відео із цими текстами та викладають у тійтоку або ютубі (іноді такі відеотексти набирають тисячні перегляди, стають "вірусними"). Також уже усталилася практика, коли поетичний твір стає піснею, а потім і хітом. Сучасна українська поезія про російсько-українську війну є не лише текстом, а й *медійним контентом*, що обумовлює її високу популярність та впізнаваність, і в цьому вона наближається до

тієї сили впливу на український народ, що його мали свого часу й Шевченкові поетичні рядки, котрі постали зовсім в іншій епосі та за відмінних історичних обставин, проте без яких годі було б увявити всю подальшу боротьбу України за волю та незалежність.

Виплеканий у Шевченковому поетичному світі образ захисника у сучасній художній візії набуває цілком питомих реальних рис українського воїна ЗСУ або ж добровольця, парамедика, того хто протистоїть новітній колонізації, зупиняє окупанта та виганяє його з рідної землі. Одна із найвідоміших сучасних поеток Галина Крук серед тих, хто творить свою поезію всупереч усім трагічним обставинам, фіксує нову воєнну реальність, приміряє до неї знайомі слова, котрі враз набули нових значень і сенсів. Вірші Г. Крук про російсько-українську війну стали не лише особистою рефлексією авторки, а й поетичним свідченням про злочини рашистського режиму. Майже відразу після повномасштабного вторгнення, 2022 р., поетичні тексти Крук вийшли в Дубліні в англійському перекладі (ідеться про колективну антологію "INVASION. Ukrainian Poems about the War" (INVASION, 2022), до якої увійшли твори п'ятдесяти п'яти авторів різних генерацій, що презентують усі регіони України). В одному зі своїх поетичних текстів поетка окреслює війну очима воїна ЗСУ, розкриваючи читачеві внутрішній світ захисника та фіксуючи його думки і враження від бою: "перехресний, як рима, вогонь, охолонь, перестань. / каска звуків і букв розлетілась від першого БУКа / вивчив назви рослин по прильотах – Піон і Тюльпан / Гіацинт і Гвоздика, смертельна неначе гадюка" (Крук, 2022). Очевидно, неназваний поеткою боєць зовсім молодий, адже його вчорашній шкільний чи університетський досвід корелює з побаченим і почутим на полі бою, де, цілком імовірно, він опинився вперше. Страх від перехресного вогню накладається на здобуті зовсім недавно знання про перехресне римування, що може вказувати на фах воїна. Назви рослин бійцеві доводиться вчити по-новому, укладаючи геть відмінні конотації в імена прекрасних весняних квітів. Цей дисонанс годі осмислити чи вкласти в якусь логічну парадигму, як, власне, і саму сутність війни. Вірш завершується трагічною констатацією смерті

неназваного бійця: "перелітні, як птахи, снаряди лягають в поля, / у футбольні шкільні, де пронизливо пахне травою / сонця м'яч золотий бачить, як учорашнє хлоп'я / пробиває ще за своїх, але вже – поза грою" (Крук, 2022). Авторка так само накладає рамку шкільного побуту на цю фінальну сцену, окреслює смертельну сутність воєнного протистояння, його безглуздість не лише для світу природи, а й загалом для стану всіх речей на землі. Припущення про юний вік безіменного захисника, що його можна зробити спершу, Крук потверджує фінальними рядками, називаючи свого героя "учорашнім хлоп'ям". Авторка описує картину війни із підкресленою відстороненістю – як позбавлений емоційного сприйняття відеофіксатор – за допомогою коротких, уривчастих, немов постріли, речень. Такий спосіб зображення підкреслює трагічність подій, унаочнює криваві жертви, що їх сплачує український народ за власну свободу й водночас формує фаму, словесний меморіал воїнові-захиснику Батьківщини – нашому сучасникові, який протиставляється загарбникові. Український вояк піднесено прекрасний у фінальній сцені свого життя: його думки світлі, презентують його духовний досвід, не закаляний ненавистю та атавізмом руйнації, як це властиво рашистським окупантам.

Тематичне розширення традиційно окресленого образу українського захисника в Шевченковій поезії можна спостерігати і в інших сучасних авторів. Так, відомий український письменник Ігор Астапенко у своєму вірші "Штаб" змальовує тероборонців – звичайних хлопців, чоловіків, що добровільно стали на захист Батьківщини. Стилїстика твору, коли автор зумисне пише всі слова з маленької літери, наближає його до графіті чи повідомлення в месенджері, позбавленого формальностей правопису – воно лише констатує факти та події, ретранслює інформацію про них далі. На авансцені твору п'ятеро чоловіків – саня, андрюха, сірий, іван та ліричний герой, від імені якого розгортається поетична оповідь. Астапенко, хоч і вдається до описовості, яка межує з побутовою, насправді розгортає свій твір у метафоричній площині: "саня ніколи не бачив моря. / ніколи в житті. уявіть!" ; "андрюха постійно важко зітхає. / вдивляється в свій калаш. / він все життя присвятив заводу і має

дай-боже стаж. / тепер заводу нема. розбили. / в андриюхи двоє малих. / у нього у вухах дзвенить метал. я чую його. я звук."; "у сірого в роті червона прима. він курить дві пачки в день. / я бачу як страх білосніжним димом виходить з його легень" (Астапенко, 2022). За допомогою таких простих, але семантично вичерпних характеристик, автор доносить до читача думку про те, що перед ним зовсім не-герої, а звичайні хлопці, що прийшли із мирного життя на війну. Семантика народного захисника уточнюються, позбувається свого легендарного ореолу, властивого оборонцям, увіковіченим у Шевченковому слову. Воїни в поетичному творі І. Астапенка максимально близькі до своїх реальних прототипів із їхніми земними емоціями – бояться, лютують, мріють, прагнуть мирного життя. Постать поета без імені виразно автобіографічна: у ліричному внутрішньому монолозі скріптор, дійшовши до самопрезентації, зізнається, що не може розказати побратимам, що пише вірші, адже кому "вони зараз тре"? / візьмуть не дай бог ще назвуть поетом. мені не на руку це. / кому зараз так ось візьмеш і плюнеш поезією в лице?" (Астапенко, 2022). Ці звичайні чоловіки складають "штаб" тероборони – центр прийняття рішень. Саме вони, а не політики, беруть на себе відповідальність за долю власної країни.

Схожу думку про "негероїчних героїв" утверджує у своєму вірші й Таня Власова. Поетка також, як і Астапенко, імітує внутрішнє мовлення – промовляє від імені простого воїна ЗСУ: "Я не кіборг – я вчитель історії. / багато читав про війни. / Тут таких, як я, – тисяч сто. / І їм дуже хочеться бути вільними" (Власова, 2022). Обидва твори окреслюють важливий кластер національної пам'яті: новітній етап російсько-української війни в Україні має загальнонародний характер, ледь не кожен хоче долучитися до захисту рідної землі, тому твори, що підхоплюють і розвивають наративи боротьби за волю та захист рідної землі від загарбника, набувають великої популярності. Комунікація із масовою свідомістю не завжди відбувається на рівні класичного виміру художнього тексту. Набагато швидше і легше новітня поезія війни поширюється через соцмережі. Про це свідчить, наприклад, велика кількість відеороликів, зроблених на слова обох

згаданих творів: у соцмережах "Ютуб" та "Тікток" на запит "штаб" та "я не кіборг" випадає чимало відео, записаних на твори Астапенка та Власової – як від професійних акторів, так і від простих користувачів, переважно школярів та студентів (текстові повідомлення із цими ж віршами вочевидь не поширилися б так швидко). Обидві поезії імітують монолог, написані зі збереженням особливостей усного мовлення, звертань до невидимого адресата, що робить їх максимально простими для сприйняття і що можна тлумачити як своєрідний поетичний посил майбутнім поколінням, котрі через сотні років будуть по-новому прочитувати та розшифровувати ці тексти.

Прикметною рисою великої війни в Україні є також значна кількість жінок і серед воїнів ЗСУ, і серед добровольчих батальйонів, і звісно, серед госпітальєрів та волонтерів. Українська жінка іде на війну, аби пліч-о-пліч із чоловіком боронити рідну землю, так з'являється і новий поетичний образ – визволительки, оборониці та месниці за рідний край. Це також засвідчує світоглядну зміну, базовану на переосмисленні традиційних гендерних ролей. Наталія Слободянюк у своєму вірші "Королева кришталева" фіксує цей важливий момент гендерного розширення образу захисника із привнесенням до його конотацій інших сенсів: колективна пам'ять поруч із традиційним чоловічим портретом тепер зберігатиме і жіночий, говоритиме і про захисницю. Слободянюк підносить свою героїню, наділяє високим статусом, надихається сама і надихає читачів (це є цілком виправданим із огляду на глоризацію тих, хто кладе своє життя на захист і оборону рідної землі: "Королева кришталева / ходить у броні. / Королева з міста Лева / зараз на війні. // Комусь квіти, в когось свято / і життя без меж. / А вона із автоматом /в вихорі пожеж" (Слободянюк, 2016). Авторка вдається до оригінальної метафорики, розбудовує образні ряди на поєднанні непоєднуваного ("кришталеві / броня", "війна / свято", "квіти / автомат"), де все підводить читача до головної антитези: жінка, яка має давати життя, змушена його відбирати на війні; тендітна жінка ("королева кришталева") бере до рук зброю задля захисту й оборони рідної землі від загарбників. Ідеться про трансформації, що їх не міг передбачити Т. Шевченко,

коли створював своїх героїв – оборонців та захисників рідного краю. Новий виток історії пропонує власні, відмінні від попередніх рішення, одним із яких є й дотримання гендерного балансу серед українських захисників, що фіксує і сам народ на рівні колективної пам'яті, і його поети на рівні фіксування національного архіву.

Потужний пласт колективної пам'яті українців про велику війну відобразився в поезії, автори якої описують катастрофічні зміни мирного життя після 24 лютого 2022 р. Цей художньо осмислений сучасний досвід розвиває та збагачує міфологеми Шевченкового поетичного світу, де було зображено страждання простих українців від гніту словом, котрий у багатьох своїх творах зобразив простих українців, що потерпали від імперської сваволі та недолугого царського владарювання. Нині російська недоімперія, позбавлена реальної влади над Україною, прагне фізично знищити її народ, зруйнувати міста й села, забруднити воду й повітря, ґрунти. Першою ж метою окупантів є геноцид, а урбацид та екоцид – допоміжні. За офіційною статистикою ООН (записка від 9 березня 2023 р.), у ході російського повномасштабного вторгнення в Україні загинуло 8 тисяч 173 цивільних українців і 13 тисяч 620 було поранено. Причиною загибелі більшості цивільних (94 %) стала вибухова зброя із великою зоною ураження. Ще 6 % загинули через міни та вибухонебезпечні предмети. Досі невідомо, скільки українців загинули у практично зруйнованих Маріуполі, Бахмуті, Северодонецьку, Лисичанську, Попасній та інших містах сходу та півдня України. Усі без винятку українці стали заручниками путінського режиму, коли навіть у тилкових областях України не можна почуватися в безпеці, адже одна із цілей загарбників – терор мирного населення через масовані ракетні та бомбові удари. Вікторія Амеліна, українська письменниця, яка загинула внаслідок ракетного удару по Краматорську 27 червня 2023 р., у своєму вірші окреслила цю ситуацію трагічної приреченості: "з днем пам'яті та примирення / повітряна тривога / пройдіть в укриття, українці / всі інші можуть продовжити / говорити / ніколи знову" (Амеліна, 2022). Авторка апелювала до цивілізованого світу, який давав гарантії із захисту Україні під

час ядерного роззброєння, але не спромігся бодай захистити мирні міста й села від ракетних ударів. Описане у вірші – це реальність для багатьох українців сьогодні, коли час, за який вони зможуть спуститися до укриття, дорівнює збереженому життю. Імовірність влучання у цивільних дуже висока. Часом складається враження, що вбивати мирних людей в Україні високоточними ракетами, вартість яких складає мільйони доларів, становить особливе надзавдання геноциду, що його планомірно здійснює путінський режим. У самої письменниці, на жаль, не було часу та можливості спуститися в бомбосховище, відтак написано нею рік тому можна сьогодні тлумачити як прозорливе передбачення власної долі. "Повітряна тривога по всій країні, – писала в іншому своєму вірші Амеліна. – Так наче щоразу ведуть на розстріл / Усіх / А цілять лише в одного / Переважно в того, хто скраю / Сьогодні не ти, / відбій" (Амеліна, 2022). Поетка окреслювала ірраціональний страх, котрий народився в українському суспільстві під звуки сирен повітряних тривог, і пам'ять про який, очевидно, відкладеться на генетичному рівні та передаватиметься із покоління до покоління. Загроза фізичного знищення, безвихідь і приреченість – відчуття багатьох українців, які безпомилково відчитала Амеліна, стали рокованими для неї самої, окреслили її трагічну долю. Сама авторка стала тією, "хто скраю", наступною серед невинних жертв терористичного путінського режиму. Не лише Вікторія Амеліна, а й багато інших українських авторів говорять від імені *Уцілілого*. Цей новоутворений кластер колективної пам'яті відображається в сучасному мистецтві, зосібна і в поезії, творить парадигму нескореності імперії.

У поетичному вимірі, що корелює із російсько-українською війною, народжується іще один образ, незнаний раніше в українській літературі. Ідеться про художню презентацію біженця, вимушеного шукача тимчасового прихистку, який, звичайно ж, невідомий поетичному світу Т. Шевченка, породжений реаліями повномасштабного вторгнення. Знана українська поетка Анна Малігон у своєму вірші "Пташка (Летіла пташка зеленим коридором)" змалює апокаліптичну картину початку 2022 р., коли відбувалася масова евакуація українців із

загрожених або вже й окупованих територій (текст увійшов в англійському перекладі до вже згаданої антології "INVASION. Ukrainian Poems about the War"). Авторка не дає своїм героям імен, не називає конкретних міст, коли змальовує побачене й почуте під час змушеного виїзду з України. Натомість Малігон удається до узагальнень, оперує метафорами та символами. Так, біженка, що покидає рідний дім, перетворюється на Пташку: "Летіла пташка зеленим коридором / несла у дзьобику кілька слів іноземних / кілька гілочок на нове гніздо" (Малігон, 2022). Оповідь масштабується, бо сприймається із висоти пташиного лету, що надає поетичному тексту Малігон універсального звучання. Читач розуміє, що страшні події у зеленому коридорі, яким українці намагалися виїхати із окупованих росіянами територій, могли відбутися будь-де – і в Бучі, і в Херсоні, і в Маріуполі. Авторка обертає свою оповідь навколо трьох жіночих образів: окрім Пташки, у творі ще з'являються Дівчинка-семилітка та Мадонна із дитям – усі вони зображені в русі, під час жахливої утечі з рідного дому, котрий окупований загарбниками і перестав виконувати свою захисну функцію. Прикметно, що у творі зображено дитину, котра несвідома того, що відбувається, імітує дорослі інтонації: "Дівчинка-семилітка заспокоювала kota: / Сиди, коте, тихо, їж мало, / ми за тиждень повернемось / ...У торбині з цибулею прогрижена дірка / страшне котяче мовчання" (Малігон, 2022). Поруч із дівчинкою-біженкою зображено і матір із дитям, яким довелося пройти всі кола пекла окупації, поки вирвалися на свободу (у поетичному світі Шевченка такий образ має наскрізний універсальний характер, адже поет не втомлюється підносити материнство, оспівувати жінку з дитям хоча й у зовсім інших історичних та соціальних обставинах). Авторка розкажує історію біженки з немовлям дуже лаконічно, скупими мазками накреслює те, про що не хочеться згадувати: "Їх було троє і ні в кого не вийшло – / від злості вирвали з вух сережки – / Мадонна з перев'язаною головою / годує сина із пляшечки / Молоко пропало / зате живі" (Малігон, 2022). Авторка відтворює традиційне уявлення про українську біженку як про матір, що рятує своїх дітей. Цим мотивом "Пташка" засвідчує інтермедіальний зв'язок із відомим

полотном Марини Соломенникової "Українська Мадонна", що набуло неабиякої популярності не лише в українській, а й у світовій спільноті, і також має цікаву інтермедіальну історію. Андраш Фьолдеш, знаний угорський фотограф, перебував у Києві в перші дні повномасштабного вторгнення і фіксував побачене. Саме він зробив фото Тетяни Близняк, молодої матері із немовлям на руках, котра ховалася у столичній підземці під час повітряної тривоги. Фьолдеш опублікував фото в інстаграмі та назвав "Мадонна з київського метро"¹. Пізніше ця світлина облетіла всі новинні пабліки, тим самим засвідчивши трагічний вимір, що його зазнало українське суспільство під час російської збройної агресії. Саме це фото надихнуло Марину Соломенникову, художницю з Дніпра, написати власне полотно². Дивовижним є також і той факт, що вже із картини Соломенникової перемалювали ікону та розмістили її в одному з храмів Неаполя, де схема Київського метрополітену віддає золотистим і творить своєрідний німб навколо голови зображеної матері. Малігон по-своєму, у властивій їй метафоричній манері інтерпретує образ української Мадонни, вплітаючи в особисті історії фрагменти апокаліптичної реальності, яку приніс із собою в Україну "руський мир", від якого годі порятуватися, адже "зелений коридор стає червоним" (Малігон, 2022). Загальновідомі численні факти, коли російські військові розстрілювали задалегідь визначені шляхи евакуації, масово убиваючи простих українських громадян. Так, на Житомирській трасі (М06), поблизу Києва, російські військові зі своїх позицій із 4 по 25 березня 2022 року розстріляли 10 транспортних засобів, унаслідок чого 13 людей загинули³. І це лише єдиний із безлічі схожих за своїми жорстокістю і маніакальним бажанням нести смерть злочинів рашизму. Такі масові вбивства мирного населення в Україні мають бути озвучені скрізь – у всьому світі, зокрема, і засобами поезії, яка найшвидше знаходить шлях до розуміння, сприйняття та усвідомлення трагічних подій.

¹ https://www.instagram.com/visitukraine_/p/CbcFUPYrI8b/?img_index=1

² <https://www.radiosvoboda.org/a/kyyivska-madonna-z-metro/31831196.html>

³ <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-regions/3646947-v-ukraini-vstanovili-osobirostian-aki-rozstrilali-avtokolonu-na-zitomirskij-trasi.html>

Горе від споглядання сплюндрованої батьківщини неосяжне, біль за тисячами вбитих співвітчизників неможливо висловити жодними словами. Свідомість відмовляється приймати нові й нові жертви неоголошеної російської війни в Україні, метою якої є банальне загарбання нових територій. На зміну болю приходить ненависть до окупантів, які посягнули на споконвічне право кожного народу мирно жити на власній землі. Так у колективному підсвідомому народжується лють, що виринає на поверхню численними мемами, віршами, піснями, сенс яких зводиться до побажання смерті ворогам, і це, безумовно, є ще одним пунктом перетину Шевченківської поетичної парадигми й щойно утвореної в текстах багатьох сучасних авторів. За останні два роки сформувався цілий пласт сучасного українського фольклору (*інтернетлору*), коли імена авторів часом губляться, а найбільш влучні меми чи тексти живуть своїм власним життям. Однією із найприкметніших робіт такого плану є вірш-замовлення Лесі Горової "Враже", що став у виконанні гурту "Енжі Крейда" народною піснею⁴. Горова у своєму творі імітує мову народного замовлення, прадавнього прокльону, спрямованого на позбавлення ворога сили та прикликання його смерті. Такий пристрій часто міг поширюватися і на кривих рідних ворога – батьків, дружину, дітей: "Сію тобі в очі, сію проти ночі / Буде тобі, враже, так, як відьма скаже <...> Скільки зробиш, враже, кроків по Україні / Стільки твого ляже роду в домовині <...>" (Горова, 2022). "Враже" побудований на повторах, що відтворюють прадавню ритуальну формулу, згідно з якою прокльон проговорювали тричі або й сім разів поспіль. Магія праукраїнців була тісно пов'язана з календарним хліборобським циклом, тому Горова розпочинає свій твір із умовного засіву, коли все, і навіть прокльон, треба плекати, ростити, щоб потім зібрати багатий і щедрий урожай. Воднораз прадавня магія має набути викінченої словесної формули, яка також, вибудовувалася за

⁴ https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=cdEEffF7_rU

певним ритуалом, згідно з яким слово, вимовлений прокльон слід було підтвердити. Горова наслідує таку народнопоетичну традицію: "Слово моє липке, слово моє кріпке / <...> Буде тобі, враже, так, як Відьма скаже!" (Горова, 2022). Поруч із Відьмою, яка робить ворогові замовляння на смерть, авторка розміщує всіх жіночих представниць роду – дівчину, дружину, матір, дитину: усі жінки роду на чолі з Відьмою проклинають ворога.

Горова поділилася в одному інтерв'ю, що вірш "Враже" написала в чорні дні новітньої української історії, коли після деокупації Київщини відкрилася страшна правда про звірства окупантів у Бучі, Ірпені, Бородянці, Гостомелі, Мощуні, Милі, Стоянці та в інших містах і селах, де майже два місяці російські військові катували і вбивали мирне населення. Вірш народився як своєрідний акт психотерапії. Проговорення негативних емоцій в часи війни відгукнулося багатьом українцям, тим паче, що Горова говорить від імені всього жіноцтва України. Так магічний фрейм відьминого замовляння на смерть розширюється до небувалих масштабів, сягає загальнонародного звучання та значення.

Пісня "Враже" набрала на ютубі за два роки більш ніж 23 мільйони переглядів, що свідчить не про кровожерливість українців, а про розпач, відчай і зневіру, які компенсаторно витісняються люттю та іншими негативними емоціями. Інстинкт самозбереження налаштований так, що коли живу істоту намагаються знищити, вона спроможна звільнити приховані до того ресурси, аби уникнути смерті. Таким ресурсом для багатьох українців, котрі не можуть долучитися до збройного протистояння окупантам, стали або донати, або ж словесні прокльони в бік загарбників, що отримало втілення в новітній творчості, зокрема і в інтернетлорі. Із такого погляду "Враже" Горової актуалізує давній фольклорний жанр, поєднує сучасних українців із їхніми пращурами, які вірили у силу словесного замовлення, у силу прокльону, надавали їм магічного значення, і водночас перегукується із Шевченковим поетичним словом, яке також нещадно таврувало ворогів України та її народу.

Дискусія і висновки

Сучасна війна в Україні, по суті, у центрі Європи, обернулася трагедією для українського народу, катастрофою світового масштабу, засвідчила крах цивілізаційних цінностей, неспроможність упередити загарбницькі інтереси колишньої імперії в її нестямному прагненні захопити сусідні території. Водночас ця війна, як тепер бачиться, стала логічним виплодом амбіцій недоімперії у сусідній державі, що впродовж віків впроваджувала політику підкорення та загарбання народів, котрим не пощастило межувати з агресоркою. Шевченків поетичний світ окреслив головні засади протистояння України імперській політиці, зафіксував культурну пам'ять українців і започаткував своєрідний архів, де фама, пошана героїв, що поклали життя у боротьбі із загарбниками, посідає одне з центральних місць. Новітня російсько-українська війна спровокувала небачений супротив українського народу, що повною мірою відобразився в мистецтві, зокрема в поезії, продовжив і розширив Шевченкову парадигму, зосібна закладені в ній уявлення про оборонця рідної землі та ворога, що прийшов її спалюжити. Завдяки сучасним технологіям, силі інтернету та соціальних мереж новітні поетичні тексти війни відразу стають *інтерактивними* та так само популярними, як і свого часу Шевченкові твори. Вірші війни з'являються у віртуальному просторі та живуть як окремі, незалежні від авторів тексти. Ця сучасна українська поезія межує з фольклором, може бути покладена на музику та стати хітом, фактично народною піснею (приклад "Враже" Лесі Горової & гурт "Angy Kreйда"), що свого часу відбувалося і з "Кобзарем", проте зовсім інакше технічно, зважаючи на інші можливості та обставини. Нерідко прості користувачі соціальних мереж декламують на камеру рядки поезії про війну або монтують відео із тематичними рядками та заливають такі ролики на тікток чи ютуб. Часом такі відео стають "вірусними", перетворюються на флешмоби ("Штаб" Ігоря Астапенка, "Я не кіборг" Тані

Власової). Вірші війни миттєво *перекладаються* іноземними мовами разом із повідомленнями із фронту та свідченнями очевидців із місць російських терактів. Так, вірші "Штаб" Ігоря Астапенка, "Враже" Лесі Горової, "Пташка" Анни Малігон перекладені багатьма мовами, увійшли до вітчизняних та зарубіжних антологій. Проте значення цих творів передусім у тому, що вони фіксують травму пережитого війни та творять фаму полеглих у боротьбі за свободу рідної землі – саме ця функція зближує сучасну поезію із Шевченковою. Фрагменти колективної пам'яті назавжди застигають у поетичному слові, і така мистецька рефлексія формує ще один вимір українського архіву, надійний схрон, де зафіксовано досвід сучасників для прийдешніх поколінь.

Список використаних джерел

- Амеліна, В. (2022). *Неначе в мову влучив снаряд: Добірка віршів Вікторії Амеліної про війну*. <https://pen.org.ua/nache-u-movu-vluchyv-snaryad-dobirka-virshiv-viktorii-amelinoi-pro-vijnu>
- Ассман, А. (2014). *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті*. Ніка-Центр.
- Астапенко, І. (2022). *Вірші про війну*. <https://war-art.mkip.gov.ua/?p=111>
- Барабаш, Ю. (2004). *Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націєсофська парадигма*. Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".
- Власова, Т. (2022). *Я не кіборг*. <http://ukrainka.org.ua/node/4716>
- Герасименко, Н. (2017). "Блокпост": рядки, мов постріли. *Слово і Час*, 2, с. 84–87.
- Горова, Л. (2022). *Враже*. <https://www.kislod.org.ua/bude-tobi-vrazhe-tak-jak-vidma-skazhe-genialnij-virsh-vid-ukrainki-stav-hitom/>
- Деркачова, О. (2017). (Не)війна як маркер "свого" і "чужого" в новітній українській поезії. *Слово і Час*, 7, 17–31.
- Достлева, Л. Колоніальне стирання. У *Український Деколоніальний Глосарій*. <https://decolonialglossary.com.ua/colonial-erasure-uk>
- Іванишин, П. (2008). *Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко*. Академвидав.
- Карут, К. (2022). *Почути травму. Розмови з провідними спеціалістами з теорії та лікування катастрофічного досвіду*. Дух і Літера.
- Ключок, Г. (1998). *Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація*. Освіта.
- Ковалів, Ю. І. (2022). *Кілька штрихів до сучасної лірики під обстрілами*. <http://bukvoid.com.ua/events/culture/2022/07/05/112454.html>

Крук, Г. (2022). *Перехресний як рима вогонь*. <https://www.facebook.com/halyna.kruk/posts/pfbid0LVy6qHiXDg19uBsSbTaxHd5nw6DTaNu2p6xS2T5oExdGz9oFW84DCeX4f9GPLGRE1>

Малігон, А. (2022). Malihon, Anna. *Virshi vinyu*. URL: <https://www.lvivpost.net/kultura/n/48319>, 2022.

Пастух, Б. (2016). *Метафізика страждання у "Віршах з війни" Бориса Гуменюка*. *Дивослово*, 9, 55–58.

Поліщук, Я. (2016). *ARS MASACRAE, або про те, чи є поезія на війні*. *Слово і Час*, 7, с. 3–11.

Пухонська, О. (2022). Оксана. *Поза межами бою*. *Дискурс війни в сучасній українській літературі*. Дискурс.

Слободянюк, Н. (2016). *Королева кришталева ходить у броні*. <https://vikna.tv/styl-zhyttya/virshi-pro-vijnu-yak-gumuvannya-pidtrymuje-ukrayinskyj-bojovuj-duh/>

Томпсон, Е. М. (2006). *Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм*. Основи.

Чамата, Н. (2014). *Лірика Тараса Шевченка. Аналізи й інтерпретації*. Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".

Шевченко, Т. Г. (2021). *Кобзар*. ВД "Школа".

Шевчук, В. О. (2001). "Святий Чигирин": Бачення української історії в поезії Тараса Шевченка. У Шевчук, В. О. *"Personae verbum" (Слово іночасне): Розмисел*. Твім інтер.

Assmann, J. (2008). Communicative and Cultural Memory. In Astrid, E., Ansgar, N. (Hg.). *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook* (pp. 109–118). https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/1774/1/Assmann_Communicative_and_cultural_memory_2008.pdf

INVASION (2022). *Ukrainian Poems about the War*. SurVision Books.

References

Amelina, V. (2022). *As if a shell hit the language: A selection of poems by Viktoriia Amelina about the war*. <https://pen.org.ua/nache-u-movu-vluchyv-snaryad-dobirka-virshiv-viktorii-amelinoi-pro-vijnu> [in Ukrainian].

Assman, A. (2014). *Spaces of Remembrance. Forms and Transformations of Cultural Memory*. Nika-Centre [in Ukrainian].

Assmann, J. (2008). Communicative and Cultural Memory. In Astrid, E., Ansgar, N. (Hg.). *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook* (pp. 109–118). https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/1774/1/Assmann_Communicative_and_cultural_memory_2008.pdf

Astapenko, I. (2022). *Poems about the War*. <https://war-art.mkp.gov.ua/?p=111> [in Ukrainian].

Barabash, Y. (2004). *Taras Shevchenko: the imperative of Ukraine. Historical and Nationalist Paradigm*. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian].

Caruth, C. (2022). *Hearing Trauma. Conversations with leading experts in the theory and treatment of catastrophic experience*. *Dukh i Litera* [in Ukrainian].

- Gerasyenko, N. (2017). "Checkpoint": lines like shots. *Slovo i Chas*, 2, 84–87 [in Ukrainian].
- Horova, L. (2022). *Enemy*. <https://www.kislorod.org.ua/bude-tobi-vrazhe-tak-jak-vidma-skazhe-genialnij-virsh-vid-ukrainki-stav-hitom/> [in Ukrainian].
- Derkachova, O. (2017). (Un)war as a marker of "friend" and "foe" in contemporary Ukrainian poetry. *Slovo i Chas*, 7, 17–31.
- Dostlieva, L. Colonial erasure. In *Ukrainian Decolonial Glossary*. <https://decolonialglossary.com.ua/colonial-erasure-uk> [in Ukrainian].
- Ivanyshyn, P. (2008). *National way of understanding in the poetry of T. Shevchenko, E. Malaniuk, L. Kostenko*. Akademydav [in Ukrainian].
- INVASION. (2022). *Ukrainian Poems about the War*. SurVision Books.
- Klochek, G. (1998). *Taras Shevchenko's poetry: modern interpretation*. Osvita [in Ukrainian].
- Kovaliv, Y. I. (2022). *A few touches to contemporary lyrics under fire*. <http://bukvoid.com.ua/events/culture/2022/07/05/112454.html> [in Ukrainian].
- Kruk, H. (2022). *Cross as rhyme fire* <https://www.facebook.com/halyna.kruk/posts/pfbid0LVy6qHiXDg19uBsSbTaxHd5nw6DTaNU2p6xS2T5oExdGz9oFW84DCeX4f9GPLGREI> [in Ukrainian].
- Malihon, A. (2022). *Virshi vinyi*. URL: <https://www.lvivpost.net/kultura/n/48319>
- Pastukh, B. (2016). The Metaphysics of Suffering in Borys Humeniuk's Poems from the War. *Divoslovo*, 9, 55–58 [in Ukrainian].
- Polishchuk, Y. (2016). ARS MASACRAE, or whether there is poetry in war. *Slovo i Chas*, 7, 3–11 [in Ukrainian].
- Pukhonska, O. (2022). *Beyond the battle. The discourse of war in contemporary Ukrainian literature*. Discourse [in Ukrainian].
- Slobodianiuk, N. (2016). *The Crystal Queen walks in armour* <https://vikna.tv/styl-zhyttya/virshi-pro-vijnu-yak-rymuvannya-pidtrymuye-ukrayinskyj-bojovyj-duh/> [in Ukrainian].
- Thompson, E. M. (2006). *Troubadours of Empire: Russian literature and colonialism*. Osnovy [in Ukrainian].
- Chamata, N. (2014). *The Lyrics of Taras Shevchenko. Analyses and interpretations*. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian].
- Shevchenko, T. H. (2021). *Kobzar*. Shkola Publishing House [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. O. (2001). "Holy Chyhyryn": The vision of Ukrainian history in the poetry of Taras Shevchenko. In *Shevchuk, V.O. Personae verbum (The Word is hypostatic): A reflection*. Tvim Inter [in Ukrainian].
- Vlasova, T. (2022). *I am not a cyborg* [in Ukrainian]. <http://ukrainka.org.ua/node/4716>

Отримано редакцією збірника / Received: 20.06.24
Прорецензовано / Revised: 10.09.24
Схвалено до друку / Accepted: 15.10.24

Tetiana BELIMOVA, PhD (Literature.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-7094-8460
e-mail: belimova.tetiana@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

A POETIC VISION OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: FROM SHEVCHENKO TO THE PRESENT DAY

Background. *Poetic art can not only resist, forming its own narratives in opposition to the imperial ones, but also record major historical events, perform an accumulative function, and preserve disparate fragments of cultural memory. Taras Shevchenko was the first artist to point to the enemy, Russian imperialism, and to outline the main coordinates of popular resistance. Contemporary Ukrainian poets have expanded and supplemented the artistic paradigm born of Shevchenko's word.*

Methods. *The methods of postcolonial studies, memory studies, and trauma studies were applied in this article.*

Results. *The article outlines the main narratives of Shevchenko's poetic world, which became explosively resistant to the colonial erasure deliberately implemented in Ukraine by the Russian Empire. Shevchenko's poetic texts revealed the cultural memory of the Ukrainian people and pointed to the unforgettable events of the past. The poet elevated the image of the defender of the native land, immortalising the names of many Ukrainian heroes; thus, he activated the concept of the family, a monument in words to those who laid down their lives in the struggle for the freedom of the Motherland. In the crucible of Shevchenko's words, imperatives were born, the essence and significance of which only grew with each generation of Ukrainians. Contemporary Ukrainian poets have continued and expanded the paradigm of resistance to the Muscovite invaders in the context of the newest stage of the anti-colonial struggle. On the example of poetic texts by V. Amelina, I. Astapenko, L. Horova, H. Kruk, A. Maligon, N. Slobodianiuk, and others, the author observes the expansion of Shevchenko's image of the defender of the native land through gender expansion, when women also stood up for Ukraine; other transformations of the traditional idea of the Ukrainian warrior-defender are also noted. The author also analyses contemporary poetry generated by the Russian-Ukrainian war, which recorded previously unknown aspects of Ukrainian literature, especially when it comes to its classical dimensions, traumatic states of reliving the war, and outlines the Survivor complex. Among the previously unknown themes and images are forced displacement, in general, images of Ukrainian refugees who managed to leave the occupied territories and overcome the roads of death.*

Conclusions. *Shevchenko's poetic world outlined the main principles of Ukrainian resistance to imperial policy, recorded the cultural memory of Ukrainians, and created a kind of archive where fama, the honour of heroes who gave their lives in the fight against the invaders, occupies a central place. The latest Russian-Ukrainian war provoked an unprecedented resistance of the Ukrainian*

people, which was fully reflected in art, in particular in poetry, and continued and expanded Shevchenko's, in particular the ideas of the defender of the native land and the enemy who came to desecrate it.

Keywords: *empire, colonial trauma, resistance, anti-colonial discourse, Russian-Ukrainian war.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.